

Sait Başer

TÜRK “TÖRELİ” DEMEKTİR

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden önce de İslam'a yakın bir inanca sahip oldukları bugün artık biliniyor. Dr. Sait Başer, Türk Tarihi'nde Kut ve Töre kavramları üzerine yaptığı araştırmalarla tanınıyor. Töre'nin bugün anlaşıldığı mânânın çok dışında bir derinliğe sahip olduğunu savunan Dr. Sait Başer'le konuştuk:

Özellikle tarih üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Dr. Sait Başer, Türk Milleti'nin tarihinde Töre'nin çok mühim bir yeri olduğunu hatırlatarak "Bugün yaşanan sıkıntıların temelinde devlet anlayışımızdan Töre'nin çıkarılması yatar" diyor. Dr. Sait Başer, Türkler'in tarih boyunca Töre'ye bağlı kaldıklarını ve devletlerini de Töre esasına göre kurduklarını söylüyor.

Soru: Eski Türkler'in şaman olduğuna dair iddialar vardır. Siz bunun doğru olmadığını söylüyorsunuz?

BAŞER: Türkler'in şamanist olduğu iddia edilir, fakat şamanlık bir din değildir. şamanlığın ne olduğunu merhum İbrahim Kafesoğlu Eski Türk Dini adlı çalışmasında anlattı. Orada gösterdi ki şamanlık bir din değildir, bütün insan topluluklarında tarih boyunca görülen bir takım batıl itikadlar toplamıdır. Yani Hıristiyan dünyasında da, İslam dünyasında da, diğer dinlerin yaşandığı coğrafyalarda da şamanizme atfedilen unsurlar mevcuttur. Bu cincilik, sihirbazlık, büyücülük karışımı bir şeydir. Eski Türkler arasında da, yeni Türkler arasında da bu unsurlar hep vardır. şimdi nasıl cincilik var, medyumlar var, şamana atfedilen fonksiyonlar bunlardan ibarettir. Eski Türkler'in bir dini varsa bu dinin adının şamanizm olması zaten mümkün değildir. Çünkü şamanizm 19. asırda adı konulan bir şeydir. Daha ziyade Radlof'un Sibiry'a da yaptığı araştırmalar sonucunda 19. asır bulgularının bütün tarihe teşmil edilmesi gibi bir hatanın sonucudur.

Soru: O halde eski Türkler'in dini neydi, veya sizin Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre'den Sevgi Toplumu'na isimli kitabınızda bahsettiğiniz Töre neydi?

BAŞER: Eski Türkler tabii bir inanışa sahiptiler. şöyle dememiz daha doğru olur. Türklük dediğimiz kavram bu inanışın mensuplarının sıfatıdır. Bunun herhangi bir ırk adı olmadığı tarihi belgelerden görülür. Türklük bir ırk adı olarak kullanılmıyor. Töre'ye riayet eden insanların aldıkları bir sıfattır. Yani kavimler Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar olabilir; fakat bunlar Töre'yi benimsedikleri takdirde Türk adını alır. Yani eski Türk'ün dini nedir diye arayıp, bunun adının ne olduğu sorulursa bu büyük ihtimalle Töre'dir. Çünkü eski Türkler'de çok kuvvetli bir tek Tanrı inanışı var. Töre'yi benimseyen, ona inanan insana da "Türk" denmiştir. Yani, Türklük, bir dünya görüşüne mensubiyeti ifade ediyor.

Soru: Töre'nin özellikleri neydi, inanç sistemi olarak?

BAŞER: Benim yaptığım araştırmalara göre, merkezinde tam manasıyla vahdaniyetçi Kök Tengri inanışı bulunan bir din özelliği vardır... İnsanı en başlangıcındaki ham ve bencil beşeri yapısından alıp, onu bilge yapmak noktasına kadar çıkarmak gayesindeki bir din!..

Soru: Töre'nin ortaya koyduğu insan, nasıl bir insandır?

BAŞER: Töre, insanı ana hatlarıyla ikiye ayırır. Birinci kategoriye, kendi koyduğu isimle söyleyecek olursak, "Yalnguk" diye adlandırıyor. Yalın-guk, yanılan insan, çıplak vahşi demektir. Beşer, insan olmaya aday; ama henüz insan değil manasında. Bir de "Kişilik" diye bir derece koyuyor. Kişiyi de ikiye ayırıyor. Birisine Bey, diğerine de Bilge diyor. Yalnız, Bey'de aranan vasıflar göz önüne alındığında, Bey'de de Bilgelik arandığı için, esas itibariyle kişi denilen kategorinin Bilgelik özelliklerini taşıyan insanlar olduğu görülüyor. Yalnguk derecesindeki insana mahsus bir akıl da vardır. Buna "us" denir. Bugün de kullanılmakta olan us kelimesi yalnguka mahsus olan aklın adıdır. Us seviyesindeki akıl, gaflete düşebilen akıldır. Zaten gaflet kelimesi, us kökünden türemiştir. "Usallık" kelimesi, eski Türkçede gaflet demektir. "Usayuk", gafil kimsedir. Bunun üzerinde bir akıl derecesi daha var, ona da "ök" deniyor. Ök derecesindeki akıl, bilgeliğe muhsus olarak kalır. "Öğüt" dediğimiz, "öğrenmek" dediğimiz kelimeler "ök" kökünden gelen kelimelerdir ve bilgelere mahsus olan akıldan alırlar anlamlarını.

Soru: Töre ilk defa ne zaman ortaya çıkmış, mensublarının Türk adını alması nasıl olmuştur?

BAŞER: Töre ile Türk kavramlarını birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü, Türk; Töre'ye uyanın sıfatıdır. Türk tarihinde bilebildiğimiz, Çin kaynaklarına yansıyan ilk vesika Motun devrine aittir. M.Ö. 209'dan itibaren biliniyor. Motun ya da Mao-tun diye bilinen (ders kitaplarımızdaki Mete) Han dönemine ait bir cümle var: Tanrı Kutu Tanhu... Yani, Bildiğimiz ilk vesikada geçen üç kelime var. Bu aynı zamanda ilk üç Türkçe kelime... Birisi Tanrı, birisi Kut, diğeri de Tanhu'dur.. Tanhu hakan demektir. Bu, Çince telaffuz içerisinde muhtemelen şekil değiştirmiş bir kelimedir. Ama, Tanrı kelimesini biliyoruz. Kut kelimesini de biliyoruz. Nitekim Kutadgu Bilig'deki 3192. beyit: "Tanrı kadirdir, adildir ve gerçek Töre'yi koyan odur" der. Töre'nin din manasına geldiğini söylememizin bir sebebi de budur. Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib'in 1069'da yazdığı bir eser. Ancak Töre ve Kut kavramları orijinaldir.

Soru: Türkler'in İslamiyet'i kabulü, Karahanlılar'dan sonra, bildiğimiz kadarıyla her-hangi bir baskı olmadan gerçekleşmiştir. Türkler'in böy-le bir inanca sahip olmalarının tesiri var mıdır bunda?

BAŞER: Kesinlikle vardır bence. İnsanlar yeni kavranılan sistemleri, dinleri mevcut birikimleriyle kavrarlar. Bunun başka bir yolu da zaten yoktur. Türkler'in İslamiyet'e girdikleri tarihler göz önüne alınır, topluca İslamiyet'i kabul ettiğimiz tarih yaklaşık 920 tarihine tekabül eder. Biz İslamiyet'e girdiğimiz zamanlarda İslamî anlayış Hind, İran, ve başka felsefelerle tanıştığı için bir hayli karışmıştı. İslam coğrafyası korkunç bir kaos içindeydi. Hem siyasi, hem itikadi bakımdan korkunç bir karışıklık vardı. Türkler'in İslamiyet'e girdikleri tarihlerde dikkat ederseniz, genellikle Türkler -dikkat ederseniz genellikle ifadesi yüzde 90'ların üzerinde bir rakamı ifade ediyor- İmam Maturidi'nin koyduğu itikadi sistemi esas almışlardır. Onu benimseyerek girmişlerdir. İtikatta İmam Maturidi'yi, Fıkıhta da İmam-ı Azam'ı benimsemişlerdir. Bu benimseyiş, İmam-ı Maturidi'nin seviyesi göz önüne alınır (ki çok yüksek bir seviyede kelam üstadıdır.) İlm-i Kelam'ın iki büyük kurucusundan biridir. Bu seviyede bir itikadı benimseyebilmek için Türkler'in, daha önce bu kavramları tanımış olmaları gerekir. Ayrıca İmam-ı Maturidi'nin Kitabü't- Tevhid adlı eserinde devrin bütün dini ve felsefi cereyanlarına teker teker cevaplar verilmiş, tenkidler getirilmiş,

hangisinin hak, hangisinin batıl olduğu izah edilmiştir. Bu eserde Töre aleyhine tek bir kelime yoktur. Kaldı ki İmam-ı Maturidi henüz Töre'nin bütün heyetiyle yaşamakta olduğu bir devirde ve coğrafyadadır.

(Bu arada İhlas Holding'in İmam-ı Maturidi Hazretleri'nin türbesini restore ettirdiğini öğrendik. Kendilerine bu vesileyle teşekkür etmeyi bir borç bilirim.)

Soru: Peki efendim, bugünkü Türk toplumlarında Töre'nin yeri nedir, nasıl anlaşılmalıdır?

BAŞER: Bu kadar kısa bir mülakatta Töre'yi hakkıyla anlatmak mümkün değil elbette. Biz bu konuyu bildiğiniz gibi “Kut ve Töre'den Sevgi Toplumuna” isimli eserimizde izah etmiştik. Geniş bilgi arayan okuyucu o kitaptan bulabilir. Töre'nin bir yönü de devletsiz yürürlüğe girmemesidir. O bakımdan Türkler Törelerini yaşayabilmek uğruna devlete kutsiyet izafe etmişlerdir. Türk devletindeki kutsallık fikri, Devlet'in Töre'yi yaşanabilir kılmasından ileri gelir. Dolayısıyla Türk devletleri Töre'nin prensipleri doğrultusunda kurulmuş devletlerdir. İslam'dan öncekiler olduğu gibi, İslam'dan sonraki bütün Türk devletleri Töre esaslı devletlerdir. Osmanlı Devleti de bir Töre devletidir. Bu sadece Cumhuriyet için belki söylenemeyebilir. Bugün 75 yıl geçtiği halde Türkiye'de bir kimlik krizi yaşanması, hangi tip insanın istendiğinin bir türlü kararlaştırılamaması gibi problemlerin sebebi de odur. Töre'mizin ne olduğunu bilememenin sancılarını yaşayan bir toplumuz. Bugün Töre dışlanmış durumda maalesef. Töre denince kız kaçırma, kan davası, lohusa adetleri filan anlaşılıyor.

Töre'nin cihanşümul adalet ilkesi bize bile meçhul...

Ekrem Kaftan'ın Sait Başer'le yaptığı röportaj, Türkiye, Kültür-sanat, 23.8.1998